

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)
Куявсько-Поморська Вища Школа (Бидгощ, Польща)
Мозирський державний педагогічний університет ім. І.П. Шамякіна (Мозир, Білорусь)
Вірменський державний педагогічний університет ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Слов'янськ, Україна)

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ XV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(15–16 листопада 2018 р., м. Харків)**

Харків
2018

Методологія сучасних наукових досліджень

УДК [37:001]«20»

ББК 74.00

У 45

*Затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 8 від 18.12.2018 р.)*

М 54 **Методологія сучасних наукових досліджень : збірник наукових праць за результатами XV Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 листопада 2018 р., м. Харків) / за заг. ред. Ю. Д. Брайчука та К. А. Юр'євої — Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2018. — 165 с.**

Мови видання: українська, англійська, вірменська, грузинська, російська.

У збірці представлено результати актуальних наукових досліджень вчених – докторантів, викладачів, учителів, вихователів, аспірантів – учасників XV Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 15–16 листопада 2018 г.) з України, Білорусі, Вірменії, Грузії, Китайської Народної Республіки.

Збірник призначений для наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів, учителів, вихователів. Може використовуватись у навчальному процесі на всіх рівнях вищої освіти.

Усі статті пройшли рецензування, зберігають авторську редакцію. Всю відповідальність за зміст несуть автори.

Редакційна колегія:

Бойчук Ю. Д. – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Болбас В. С. – доктор педагогічних наук, професор Закладу освіти «Мозирський державний педагогічний університет імені І. П. Шамякіна» (Мозир, Білорусь)

Гриньова В. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Гусєв В. А. – доктор філологічних наук, професор кафедри зарубіжної літератури ДНУ імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)

Карапетян В. С. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки та методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Криштоф С. Д. – заступник головного редактора, кандидат педагогічних наук, заступник директора Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування МОН України (Київ, Україна)

Марченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Бахмут, Україна)

Божко О. О. – голова студентського наукового товариства ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Вакуленко К. Р. – голова ради молодих учених ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Трубчанінов М. А. – кандидат історичних наук, доцент, начальник наукової частини ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Шаповалова О. В. – начальник редакційно-видавничого відділу ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Юр'єва К. А. – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Янкович О. І. – доктор педагогічних наук, професор факультету суспільно-філологічних наук Куявсько-Поморської Вищої Школи (Бидгощ, Польща)

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2018

Методологія сучасних наукових досліджень

Марчак О. Ю. Творчість Г. С. Сковороди в культурно-історичному контексті XVIII ст.	92
Матвійчук Ю. Ю. Етапи підготовки та проведення бінарних уроків	96
ნინო თამაზის ას ნახუცრიშვილი. მათემატიკის სწავლების ეფექტურად განხორციელების რიგი საკითხები დაწყებით საფეხურზე	
Нахуцришвили Н. Деякі питання ефективності початкового навчання математики	100
Ніколаєва С. Формування готовності студентів факультету дошкільної освіти до особистісно-орієнтованої взаємодії з дітьми	105
სვიმონ ოხანაშვილი, მერაბ აღნიაშვილი. არასტანდარტული მათემატიკური ამოცანების ამოხსნის ალგორითმები	
Оханашвили С., Агніашвили М. Алгоритми розв'язання нестандартних математичних задач	108
Պետրոսյան Ռ. Հ., Մայիլյան Լ. Տ., Սողոմոնյան Ա. Անդրադարձ տաճնապայსուության եվ մտավոր զարգացման փոխազդեցությանը ավագ Նախադարձացական տարիքում	
Петросян Р. А., Маилян Л. Т., Согомонян А. Взаимосвязь тревожности и интеллектуального развития дошкольников.	113
Поршнева К. С. Професійна підготовка майбутніх учителів	118
Пшиченко А. Роль мистецтва у художньо-естетичному розвитку дитини	121
ნანა რჩეულიშვილი. იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური ნააზრევოიდან	
Рцеულიшвили Н. Педагогічні ідеї Якоба Гогешашвілі	125
Сєкіна Н. Д. Практичні методи навчання лексики китайської мови на прикладі омонімів	129
Танько Т. П. Роль мистецтв у художньо-естетичному розвитку особистості вчителя, вихователя	132
Тарарак М. Ю. Педагогічні умови формування дослідницьких здібностей старшокласників у секціях МАН	135
Тарарак Н. Г. Формування основ духовності дітей старшого дошкільного віку у процесі навчання музичного мистецтва	139
Тушева В. В. Філософські аспекти проблеми формування науково-дослідницької культури майбутнього педагога.	143
Удоденко О. К. До проблеми професійної підготовки вокалістів у закладах мистецької освіти Польщі та України	147
Ушмарова В. В. Контент-аналіз як метод науково-педагогічного дослідження	149
Фролов С. В. Мемуари – джерельна база історичних досліджень	152
Холтобіна О. У. Принципи українського народного виховання в педагогічній системі В. О. Сухомлинського	154
Чепелєв О. О. Проблема методів контролю самостійного навчання студентів закладу вищої освіти	158
Ячина Т. М. Неформальна освіта вчителів початкової школи	161

Тушева В. В.

доцент, доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії і методики мистецької освіти
та диригентсько-хорової підготовки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Подолання нинішніх глобальних суперечностей безпосередньо залежить від стратегічного ресурсу розвитку цивілізації – інтелекту – науки, культури і освіти нових поколінь, розвиток яких розглядається як одне з найактуальніших питань життєствердження європейської і світової спільноти.

Необхідність кардинальних змін у науці й освіті на світовому рівні співвідносяться із провідними напрямками розбудови національного освітнього простору щодо досягнення ефективності і конкурентоспроможності професійної освіти, створення інтегральної наскрізної системи залучення майбутніх педагогів до різних векторів дослідницького пошуку, цілісного наукового осягнення освітньо-виховної дійсності, поряд із розв'язанням низки проблем щодо фундаменталізації та універсалізації вищої освіти, що потребує цілеспрямованої стратегії формування науково-дослідницької культури майбутніх педагогів в умовах оновлення вищої школи.

Як свідчить аналіз наукових джерел, існує два можливих способи філософського осмислення такого когнітивного конструкта (і відповідної йому реальності), як «наука». Перший – *трансцендентально-аналітичний* – розкриває «науку» як специфічну структуру свідомості в її знаннєвій і пізнавально-процесуальній визначеності. Такий підхід є іманентно-філософським, оскільки спирається в першу чергу на категоріальні ресурси самої філософії і в другу – на дослідження самої науки. Започаткований давньогрецькими філософами (Парменід, Платон, Арістотель). Другий логічно можливий спосіб філософського аналізу науки – *синтетично-узагальнювальний*, який спирається на дослідження науки як особливої соціокультурної реальності, що має когнітивні, комунікаційні й практичні механізми функціонування і відтворення. Філософія науки в такому її розумінні спирається на метанаукові розробки (історія науки, соціологія науки, логіка науки, наукознавство тощо). Досліджуючи конкретно-історичні форми існування науки, її дисциплінарне різноманіття, цей підхід має на меті узагальнення її логіко-

Методологія сучасних наукових досліджень

методологічної, предметної й операціональної своєрідності, виявлення структури загальних закономірностей, тенденцій розвитку «науки». Отже, у першому випадку ми стикаємося з філософією науки як елементом філософської теорії, у другому – як з елементом генералізуючої наукознавчої дисципліни.

Визначаючи основні дефініції поняття «наука», ми звертаємося до філософського методу, який дозволяє конструювати її всезагальний зміст як особливого теоретичного об'єкта у контексті всезагальних характеристик свідомості. З цієї точки зору наука може бути визначена як раціонально-предметна діяльність свідомості, мета якої – побудова мисленнєвих моделей предметів і їх оцінка на основі досвіду (М. Мамардашвілі, Л. Мікешина, П. Рачков та ін.).

Поняття «наука» (поряд із розглядом її як раціонально-предметного виду пізнання) включає три основних аспекти (підсистеми), що відображають її всезагальні характеристики: 1) *наука як специфічний тип знання*; 2) *наука як особливий вид діяльності*; 3) *наука як соціальний інститут*. Ці аспекти пов'язані між собою і тільки у своїй єдності уможливають виявлення сутнісних сторін науки, вивчення яких дозволить розкрити сутність такого феномену як науково-дослідницька культура з позицій соціокультурного та особистісного розвитку.

У першому аспекті наука розглядається як система розвиваючого знання (П. Копнін, С. Кримський, Л. Мікешина та ін.), цілісність якого зумовлена внутрішніми механізмами його виробництва, спільністю методологічних засад пізнання. У цьому аспекті наукове знання може бути розглянуто у суб'єктивному та інтерсуб'єктивному плані. Так, у суб'єктивному плані воно є змістом індивідуального пізнання суб'єкта, в інтерсуб'єктивному – об'єктивованим результатом пізнавальної діяльності, зафіксованим у мові науки, таким, що став суспільним надбанням.

У філософському аспекті поняття «наукове знання» розглядається у двох ракурсах: по-перше, як стан свідомості суб'єкта, тобто наявна в індивідуальній свідомості сукупність образів, уявлень, що співвідносяться з відповідними об'єктами, процесами, по-друге, – як «об'єктивований зміст мислення» (К. Поппер), що представлено в «позасуб'єктних» формах поняття, теорії, гіпотези, проблеми і т. ін. Як зазначає Л. Мікешина [3], наукове знання передбачає існування особливої мети прикладання, застосування наукових методів, носить теоретичний, концептуальний характер як знання загальнозначуще. Наукове знання орієнтоване на дослідження закономірностей, на пошук нового, звідси його висока пояснювальна й передбачувальна здатність, системна організація.

Отже, наукове знання має подвійний статус: воно є метою і продуктом науково-дослідницької діяльності і разом із тим її обов'язковим компонентом, теоретичною призмою, через яку розглядається пізнавальна дійсність.

Другий аспект аналізу науки передбачає її тлумачення як науково-дослідницької, когнітивної діяльності (О. Мамчур, Е. Мирський, О. Огурцов, Б. Юдін та ін.), що

вибудовується на основі таких її структурних одиниць, як мета, предмет і засоби діяльності. Мета у науково-дослідницькій діяльності – це отримання нового наукового знання, предмет – наявна емпірична й теоретична інформація, релевантна розв'язанню наукової проблеми, засоби – наявні в розпорядженні дослідника методи аналізу й комунікації, що сприяють досягненню притаманного науковому співтовариству розв'язання заявленої проблеми. Ця позиція спрямована на висвітлення науково-дослідницької діяльності, результатом і метою якої є отримання нового знання. Саме через таку діяльність суб'єкт активно формує структуру своєї пізнавальної діяльності та зміст свого знання.

У цьому контексті сутність пізнавального процесу і способів його детермінації полягає в тому, що базисним фактором, який безпосередньо визначає генезис пізнання, типологію форм вираження знання, його структуру, зміст, методи отримання й практичного використання, є *людська діяльність*. Причому розвиток пізнання проходить не тільки у площині простої кількісної досконалості: удосконалюється діяльність і відповідно розвивається, поглиблюється пізнання. Інша площина розвитку пізнання – позапарадигмальна: змінення форм і способів діяльності призводить до змінювання форм пізнання, переходу від однієї парадигми пізнання до іншої.

Однак сучасна науково-дослідницька діяльність не зводиться тільки до суто пізнавальної, вона концентрує в собі когнітивні новації, виступаючи суттєвим аспектом *інноваційної діяльності* (В. Ж. Келле, О. Мамчур, В. Стьопін, В. Швирєв та ін.). Для науково-дослідницької діяльності характерно виробництво нових і значущих ідей, інновації набувають статусу іманентного, що має виявлення у способах і результатах дослідницького пошуку. Особливо значуща роль творчості у створенні нових концепцій, формулюванні наукових проблем, гіпотез, генералізації наукових фактів, у «прориві на нові поверхи знання» (А. Майданов), тоді, коли виникає нова теоретична система пояснення і передбачення.

Вивчення науки як соціального інституту пов'язане з усвідомленням того, що наука не є якоюсь єдиною, монолітною системою, а виступає гранульованим конкурентним середовищем, яке складається з безлічі наукових співтовариств.

Сучасне розуміння науки все частіше пов'язується з поняттям «культура» і «духовне виробництво». Вивчення науки здійснюється у русі системного підходу, який виражає тенденцію до синтезу уявлень про окремі її аспекти й особливості, розуміння науки як цілісного соціокультурного феномена, оскільки гносеологічна й соціальна сторони науки нерозривні і становлять єдину систему. У цьому аспекті наука трактується вченими (С. Гончаренко, Н. Злобін, В. Ж. Келле) як складний феномен культури, який претендує на роль єдиного стійкого й істинного фундаменту в її первинному – діяльнісному й технологічному – розумінні. Науку, на думку С. Гончаренка, необхідно розглядати у контексті духовної культури, оскільки «система знань охоплює не тільки фактичні

Методологія сучасних наукових досліджень

відомості про предмети навколишнього світу, людську думку та дії, а й певні форми та способи їх усвідомлення» [1, с. 59].

Ця точка зору простежується в роботах Н. Злобіна і В. Ж. Келле, для яких наука стає феноменом культури, оскільки звертається до людини, виступає як міра й чинник її власного розвитку, формує спосіб її мислення і зміст діяльності. Будучи одним із системоутворювальних чинників культури, наука веде до «культурної» обумовленості способу життя, змін цінностей, мотивів поведінки і самосвідомості особистості, стає не просто соціальним інститутом культивування знання, а свого роду «способом життя». З точки зору В. Ж. Келле, наука виконує функцію культури, має власну культурну цінність і тому може розглядатися як феномен культури.

Згідно з думкою вчених (Н. Злобін, М. Каган, В. Лекторський, Л. Мікешина, Н. Мотрошилова), наука може існувати й розвиватися тільки в певному ціннісному просторі, а саме в «культурі, де знання визнане благом, де культивуються пізнання як певний спосіб життя, знання і наукова діяльність, орієнтації на пошуки істини і створюються умови для реалізації цих орієнтацій...» [4, с. 281]. Ціннісний аспект науки розглядається вченими у форматі «наукового етосу», тобто як ціннісно-нормативний комплекс, що визначає поведінку дослідника, цінність наукового знання, його місце і роль у суспільстві й культурі.

Підсумовуючи вищевикладене зробимо висновок: осмислення поняття «наука» з позицій філософського підходу, висвітлення споріднених категорій як «науково-дослідницька діяльність», «наукове знання», «наукове пізнання» визначають методологічні засади проблеми формування науково-дослідницької культури майбутнього педагога і створюють підґрунтя для подальшого вивчення означеної проблеми на теоретичному і методичному рівнях.

Література

1. Гончаренко С. У. Методика навчання наукових досліджень у вищій школі: навчальний посібник / За ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. – К. : Вища школа, 2003. – 323 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
3. Мікешина Л. А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования : учеб. пособие / Л. А. Микешина. – М. : Прогресс – Традиция: МПСИ: Флинта, 2015. – 464 с.
4. Огурцов А. П. История естествознания, идеалы научности и ценности культуры // Наука и культура. – М. : Мысль, 2004. – С. 201–311.
5. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/reform/43883/>
6. Тушева В. В. Теоретико-методичні засади формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки : монографія / В. В. Тушева; УМО НАПН України. – Харків : Вид-во «Федорко», 2013. – 428 с.